

بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی با نگاهی بر بهبود کارآفرینی کشاورزی (مطالعه موردی کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته)

سمیه شیرزادی لسکوکلایه^۱ و سحر منظوری^۲

۱- استادیار گروه اقتصاد کشاورزی، دانشکده مهندسی زراعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، (نویسنده مسوول: shirzady24@gmail.com)

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه اقتصاد کشاورزی، دانشکده مهندسی زراعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۹/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۱/۱۹

صفحه: ۱۳۹ تا ۱۴۸

چکیده

امروزه کارآفرینی به راهبردی‌ترین و مهم‌ترین ابزار اقتصادی جوامع پیشرفته تبدیل شده است. در واقع، رشد و توسعه اقتصادی مرهون کارآفرینان و فعالیت‌های کارآفرینانه می‌باشد. بنابراین، لازمه دستیابی به توسعه و پیشرفت اقتصادی، توسعه کارآفرینی است. بخش کشاورزی که از آن به‌عنوان محور توسعه یاد می‌شود، می‌تواند در توسعه کارآفرینی اثربخش و مفید واقع شود. هدف اصلی این پژوهش بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته است. به این منظور، از اطلاعات و داده‌های ۱۱ کشور توسعه یافته و ۱۱ کشور در حال توسعه طی دوره‌ی ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۶ استفاده گردید و رویکرد پانل و اثرات ثابت جهت برآورد مدل بکار گرفته شد. نتایج به‌دست آمده از برآورد مدل نشان داد که متغیرهای توسعه انسانی و شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتیج در کشورهای در حال توسعه اثر منفی و در کشورهای توسعه یافته اثر مثبت و معنی‌داری بر توسعه کارآفرینی دارند. بنابراین آزادی اقتصادی نقش مهمی بر توسعه کارآفرینی ایفا می‌کند و فضای آزاد اقتصادی، موجب بهبود فضای کسب و کار و توسعه کارآفرینی می‌شود؛ بنابراین، باید با اجرای سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی و خصوصی‌سازی در کشور به کاهش دخالت دولت و ارتقای شاخص‌های آزادی اقتصادی و اعتماد به نیروهای بازار در برنامه‌های توسعه‌ای کشور توجه شود. همچنین، دولت می‌تواند با سرمایه‌گذاری زیربنایی در امور کشاورزی، ایجاد مجتمع‌های تخصصی کشاورزی، اعمال سیاست‌های تشویقی مانند تخفیف یا حذف مالیات برای سرمایه‌گذاران بخش کشاورزی، موجب توسعه کارآفرینی بخش کشاورزی گردد.

واژه‌های کلیدی: آزادی اقتصادی، شاخص دیده‌بان جهانی کارآفرینی، کارآفرینی کشاورزی

مقدمه

از دیدگاه محققین شامل ایجاد ثروت، اشتغال‌زایی، ایجاد و توسعه فناوری، ترغیب و تشویق سرمایه‌گذاری، شناخت، ایجاد و گسترش بازارهای جدید، افزایش رفاه و سامان‌دهی و استفاده‌ی اثربخش از منابع می‌باشد (۵). کوکینو (۲۲) معتقد است که کارآفرینی فرآیندی است که از فرصت‌های موجود در محیط یا فرصت‌هایی که از طریق نوآوری ایجاد شده به منظور ایجاد ارزش بهره‌برداری می‌کند، به این طریق، فعالیت‌های کارآفرینی و نوآوری می‌توانند به‌عنوان عوامل کلیدی ارتقاء رشد و افزایش بهره‌وری دیده شوند و در نتیجه‌ی آن، موفقیت اقتصادی و رقابت‌پذیری از عوامل تولیدی است که تبدیل به موتور رشد اقتصادی می‌گردد. دیده‌بان جهانی کارآفرینی (GEM) هرگونه تلاش افراد بزرگسال را برای راه‌اندازی کسب و کار (کمتر از ۱۰۰ نفر شاغل) یا برای ایجاد خود اشتغالی را به‌عنوان کارآفرینی تعریف می‌کند (۱۱). مهم‌ترین شاخصی که توسط GEM برای اندازه‌گیری فعالیت‌های کارآفرینانه معرفی می‌شود و در اکثر مقالات و گزارش‌های کارآفرینی به‌کاربرده می‌شود، شاخص کارآفرینی نوپا (TEA)^۴ به صورت نسبت جمعیتی از افراد ۱۸ تا ۶۴ ساله که در مرحله‌ی شروع یک کسب و کار و یا صاحب یک شغل در مدت کمتر از ۴۲ ماه به کل جمعیت کشور در سنین ۱۸ تا ۶۴ سال می‌باشند (۸). در ارزیابی توسعه‌یافتگی اقتصاد کشورها، آزادی اقتصادی یکی از اصول اساسی و مهم می‌باشد. آزادی اقتصادی، به معنی بازگذاشتن مسیر برای افراد در مالکیت، کار و تلاش، تولید و مصرف است. در جوامعی که به لحاظ اقتصادی آزاد می‌باشند، دولت

کارآفرینی پدیده‌ای است که اصلی‌ترین سرمایه آن خلاقیت، جسارت، پیشرفت و بهره‌گیری به موقع از فرصت‌ها است و به‌عنوان مهم‌ترین منبع اقتصادی، افزایش بهره‌وری کالا و خدمات جدید می‌باشد (۲۳). واژه‌ی کارآفرینی از کلمه‌ای فرانسوی^۱ به معنی متعهد شدن نشأت می‌گیرد. مطابق تعریف واژه‌نامه دانشگاهی وبستر، کارآفرین به کسی گفته می‌شود که متعهد گردد مخاطرات یک فعالیت اقتصادی را سازمان‌دهی، اداره و تقبل نماید (۳). در واقع، کارآفرینان افرادی هستند که براساس اصول پایداری، کسب و کارهای جدید را که شامل ایجاد کسب و کار سودآور همراه با ارائه محصولات و خدمات ارزشمند می‌باشد، راه‌اندازی می‌کنند (۲۴). کارآفرینی ابزار نیرومندی است که استفاده از آن و فرصت‌های ناشی از آن می‌تواند باعث رفع مشکلاتی مانند کمبود نیروی انسانی خلاق و یا بیکاری شده و منجر به رقابت‌پذیری گردد که عامل اساسی در به‌وجود آمدن ایده‌های جدید کسب و کار می‌باشد (۱۵،۲۱). براساس اعتقاد شومپتر^۲ (۲۹) که کارآفرینی را موتور محرک توسعه اقتصادی و نقش کارآفرین را در ارائه نوآوری و ایجاد ترکیب‌های تازه‌ای از مواد بیان می‌نماید، کشورهایی که میزان فعالیت کارآفرینانه بالا دارند، به واسطه‌ی طبیعت کارآفرینی در تطبیق با این تغییرات، قادرند موفقیت بیشتری کسب کنند (۳۱). دامنه‌ی تأثیر کارآفرینی بر جامعه بسیار وسیع می‌باشد. از تغییر در ارزش‌های اجتماعی تا رشد سریع اقتصادی. تغییرات و تأثیرات مختلفی که رواج فرهنگ کارآفرینی در جامعه ایجاد می‌نماید

1- Entrepreneur

2- Schumpeter

3- Global Entrepreneurship Monitor

4- Total Entrepreneurship Activities (TEA)

5- Wortman

استفاده از زور، تقلب و سرقت دارایی‌های خود را به‌دست‌آوردند و علاوه بر حفظ آن در برابر تجاوز دیگران، بتوانند بدون تضعیف حقوق دیگران، آن را استفاده، نگهداری و مبادله نمایند (۳۰).

به‌طور کلی می‌توان گفت، افراد پتانسیل‌های خود را در یک محیط آزاد کلان اقتصادی شکوفا می‌نمایند؛ چرا که فضای آزاد اقتصادی افراد را برای سرمایه‌گذاری در افزایش مهارت‌های کارآفرینانه تشویق می‌کند (۳۴). توسعه‌ی کسب و کارهای کارآفرین، خود نشانی مشخص از توسعه‌ی کارآفرینی و کسب و کار در بخش کشاورزی می‌باشد (۳۲). تغییرات صورت گرفته در بازار، سیاست‌های کشاورزی و خود جامعه از عواملی هستند که ضرورت کارآفرینی در کشاورزی را بیشتر مشخص می‌نماید. به همان میزان که جوامع روستایی دچار تغییرات اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و جغرافیایی می‌شوند و صنعت کشاورزی فناورانه‌تر می‌گردد، نقش کارآفرینی کشاورزی در شکل‌دهی دوباره روستاها پررنگ‌تر می‌شود (۱۹).

چالش‌های مقابل کشاورزی دنیا و بالطبع آن ایران، شامل سیاست‌های خصوصی‌سازی و کوچک‌سازی ساختار دولت، آزادسازی تجاری، کاهش حمایت‌های دولت از تولیدکننده، تغییر در ذائقه مشتریان تولیدات کشاورزی و تقاضای مشتریان کشاورزی، همه‌ی این عوامل منجر شده تا مقوله‌ی کارآفرینی در کشاورزی بیش از پیش مورد اهمیت واقع شود (۲۶). توسعه و ترویج کارآفرینی در بخش کشاورزی از مناسب‌ترین گزینه‌ها برای توسعه، به‌خصوص توسعه‌ی روستایی می‌باشد که باید سه پیش‌شرط الف- تقویت نظام آزاد در بخش کشاورزی و حذف قطعی مداخلات غیرضروری دولت در این بخش - سرمایه‌گذاری زیربنایی در زمینه نیازمندی‌های توسعه کشاورزی و ج- تأمین امنیت سرمایه‌گذاری و بهبود شرایط کارآفرینی در بخش کشاورزی، را فراهم نماید (۳۶).

شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتیج، اولین بار در اواخر دهه ۱۹۸۰ مطرح شد. هدف از معرفی آن بسط یک شاخص برای اندازه‌گیری تجربی سطح آزادی اقتصادی در کشورهای جهان بود. برای دستیابی به این هدف، مجموعه‌ای از معیارهای اقتصادی در نظر گرفته شد و از سال ۱۹۹۴ این معیار برای رتبه‌بندی کشورهای مختلف از نظر شاخص آزادی اقتصادی به طور سالانه مورد استفاده قرار گرفت. از نظر شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتیج، مقیاس رتبه‌بندی آزادی اقتصادی کشورها، بر مبنای ۱۲ عامل کمی و کیفی می‌باشد که در چهار دسته کلی طبقه‌بندی می‌گردد: ۱. حاکمیت قانون (حقوق مالکیت، یکپارچگی دولت، اثربخشی قضایی)، ۲. اندازه دولت (مخارج دولت، بار مالیاتی، سلامت مالی)، ۳. کارایی قوانین (آزادی کسب و کار، آزادی بازار کار، آزادی پولی)، ۴. باز بودن بازارها (آزادی تجاری، آزادی سرمایه‌گذاری، آزادی مالی). براساس هر دوازده شاخص زیرمجموعه آزادی اقتصادی در این دسته بندی‌ها، کشورها از ۱ تا ۱۰۰ رتبه‌بندی می‌شوند (۲).

اجازه فعالیت آزادانه نیروی کار، سرمایه و کالا را می‌دهد و اجبار و محدودیتی فراتر از آنچه لازم است، وجود ندارد (۱۱). به عقیده ورتمن^۵ توسعه‌ی اقتصادی و کارآفرینی با یکدیگر رابطه تنگاتنگی دارند (۱۶) و در این میان، کشاورزی از بخش‌های پایه و اساسی اقتصاد روستا و کشور و زمینه‌ساز رشد و توسعه‌ی آن محسوب می‌شود. رشد و توسعه‌ی بخش کشاورزی، زمینه‌های لازم برای رشد و توسعه‌ی سایر بخش‌ها را فراهم کرده و بدون آن، عوامل و نهاده‌های لازم برای فعالیت دیگر بخش‌های اقتصادی فراهم نمی‌نماید (۲۸). بخش کشاورزی از آن جهت حائز اهمیت است که دارای فرصت‌های بالقوه زیادی برای انجام فعالیت‌های کارآفرینی می‌باشد. بخش کشاورزی که از آن به‌عنوان محور توسعه یاد می‌شود، می‌تواند در توسعه‌ی کارآفرینی اثربخش و مفید واقع شود (۳۷).

صاحب‌نظران توسعه معتقدند که ریشه بسیاری از مشکلات کشورهای در حال توسعه در توسعه‌نیافتگی روستاهای آن‌هاست. با توجه به نقش و جایگاه روستاها در فرآیندهای توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی و پیامدهای توسعه‌نیافتگی مناطق روستایی چون فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت و غیره ضرورت توجه به توسعه‌ی روستایی مورد تأکید است (۶). مروری بر مطالعات انجام شده در این زمینه نشان می‌دهد که، از جمله عوامل مؤثر بر کارآفرینی می‌توان به، توسعه‌ی انسانی، دخالت کمتر دولت در اقتصاد، مقررات‌زدایی و جهانی‌شدن اقتصاد و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اشاره کرد. همین‌طور، براساس مطالعه محمدزاده و همکاران (۲۵) از دیگر عوامل مؤثر بر کارآفرینی می‌توان شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتیج^۶، شاخص آزادی اقتصادی فریزر^۷ و اثربخشی دولت را نام برد. همچنین، صباحی و همکاران (۲۷)، تولید ناخالص داخلی، سرمایه‌فیزیکی، نیروی کار و مخارج دولت را از دیگر عوامل مؤثر بر کارآفرینی می‌دانند. اصطلاح آزادی در آزادی اقتصادی، به معنی نبود الزام و یا محدودیت در انتخاب یا عمل می‌باشد. در تعریف هارشربرگر^۸، آزادی اقتصادی عبارتست از این‌که فرد در موقعیتی برای انتخاب قرار گیرد که با آن خودش را در کلیت جامعه ادغام کند (۱۴). همچنین، آزادی اقتصادی به معنای آزادبودن افراد در دخل و تصرف، واگذاری دارایی‌های شخصی که از طریق قانونی به‌دست‌آورده‌اند، معاوضه و مبادله می‌باشد. بنیاد هریتیج^۹، آزادی اقتصادی را معیاری معرفی می‌کند که بر اساس آن، افراد در تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات آزادانه عمل کنند. براساس اعتقاد طراحان شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتیج، از آنجایی که آزادی به معنی نبود الزام و یا محدودیت در انتخاب و عمل می‌باشد و اقتصاد نیز با تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات سروکار دارد، بنابراین می‌توان آزادی اقتصادی را به صورت نبود تحمیل بر تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات تعریف نمود (۱۸). گارتنی نیز معتقد است که افراد در صورتی دارای آزادی اقتصادی هستند، که بدون

جدول ۱- کشورهای از نظر شاخص آزادی اقتصادی

Table 1. Countries from the economic freedom index

رتبه	کشور از لحاظ اقتصادی
بالتر از ۸۰	آزاد
بین ۷۰ تا ۸۰	نسبتاً آزاد
بین ۶۰ تا ۷۰	میانه
بین ۵۰ تا ۶۰	غیر آزاد
کمتر از ۵۰	سرکوب شده

مأخذ: گزارش سالانه آزادی اقتصادی بنیاد هریتیج (۲۰۱۷)

کارآفرینی بر رشد اقتصادی مثبت و کارآفرینی در کشورهای کم درآمد و فقیر، اثر منفی دارد. محمدزاده و همکاران (۲۵)، با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم یافته (GMM) به بررسی تأثیر آزادی اقتصادی بر توسعه فعالیت‌های کارآفرینی ۵۰ کشور پرداختند. نتایج مطالعه آن‌ها نشان داد آزادی اقتصادی بستر مناسبی جهت ارتقای فعالیت‌های کارآفرینانه می‌باشد. رئیسی و همکاران (۲۷)، در مطالعه‌ی خود به شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی پرداختند. نتایج به دست آمده نشان داد پنج عامل اقتصادی، اجتماعی، محیطی، رفتاری و ترویجی در توسعه کارآفرینی کشاورزی نقش دارند. مظهری و همکاران (۲۴)، عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی شهر رستمکلا را بررسی و اولویت بندی نمودند. نتایج نشان داد، عوامل اجتماعی مؤثرترین و عوامل محیطی کم‌اثرترین عوامل در کارآفرینی می‌باشند. مروری بر مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که آزادی اقتصادی بر توسعه کارآفرینی تأثیر مثبت و مستقیم دارد. همچنین، کارآفرینی بر رشد اقتصادی تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد و سهم کارآفرینی در کشورهای توسعه یافته بیشتر از کشورهای در حال توسعه می‌باشد. همچنین، عوامل اجتماعی و اقتصادی از مهم‌ترین عوامل بر توسعه کارآفرینی کشاورزی می‌باشند. هدف از انجام این مطالعه، بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته می‌باشد.

مواد و روش‌ها

در این مطالعه، به منظور بررسی عوامل مؤثر بر توسعه در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته از داده‌های پانل^۳ استفاده شد. همانطور که پیش‌تر هم به آن اشاره شد، بخش کشاورزی با توسعه اقتصادی رابطه تنگاتنگی دارند و بررسی عوامل مؤثر بر توسعه اقتصادی، منجر به شناخت بهتر عوامل مؤثر بر کارآفرینی بخش کشاورزی می‌گردد. با توجه به اینکه داده‌های پانلی ترکیبی از سری‌های زمانی (T) و مقطعی (N) هستند، بعد مقطعی موجب اضافه شدن تنوع زیادی شده و در نتیجه برآوردهای معتبرتری را می‌توان انجام داد. در اینجا تعداد مشاهدات به (NT) افزایش یافته که منجر به برآوردهای کارآتری از متغیرها می‌شود (۱۳). این امر را می‌توان در محاسبه واریانس جامعه مشاهده کرد. در داده‌های سری زمانی این واریانس به صورت $(\sigma^2 = \frac{\sigma^2}{N-K})$ محاسبه می‌شود ولی در داده‌های پانلی به صورت $(\sigma^2 = \frac{\sigma^2}{NT-N-K})$

در سال ۱۹۹۰ نخستین گزارش توسعه‌ی انسانی توسط UNDP^۱ (برنامه توسعه و پیشرفت ملل متحد) به منظور اندازه‌گیری توسعه ارائه گردید. این گزارش اصولاً برای شفاف نمودن نقاط قوت و ضعف کشورهای در حال توسعه و برای استفاده برنامه‌ریزان، دولتمردان و محققان بود. شاخص معرفی شده در این گزارش شامل شاخص توسعه‌ی انسانی (HDI)^۲ بوده که روش جدیدی براساس شاخص‌های ترکیبی برای اندازه‌گیری وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی کشورها می‌باشد. این شاخص از طریق تلفیق نماگرهای امید به زندگی، میزان تحصیلات و سطح درآمد به صورت یک شاخص مرکب توسعه‌ی انسانی از سال ۱۹۹۰ به بعد مورد استفاده قرار گرفت (۴). با توجه به اهمیتی که عوامل ثبات سیاسی و اجتماعی، سطح تحصیلات، نوآوری، تکنولوژی بر توسعه و تأثیر کارآفرینی بر رشد اقتصادی دارند و اهمیت تأثیر کارآفرینی بر رشد اقتصادی، در این زمینه مطالعات متعددی صورت گرفته است که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره داشت.

هررا اچوری و همکاران (۱۷)، در مطالعه‌ی خود، تأثیر آزادی اقتصادی، کیفیت نهادها و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر فعالیت‌های کارآفرینانه ۷۸ کشور با درآمد بالا، درآمد پایین و اقتصادهای نوظهور را بررسی نمودند. نتایج مطالعه آن‌ها نشان داد که آزادی اقتصادی بر تمایل به شروع کسب و کارهای جدید، تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد. شیمانان (۳۳)، تأثیر محیط آزاد کسب و کار بر توسعه کارآفرینی در کشور رومانی را مورد مطالعه قرار دادند. نتایج مطالعه نشان داد که بین آزادی اقتصادی و سطح کارآفرینی رابطه مستقیمی وجود دارد. لپوچویک و همکاران (۲۳)، در مطالعه‌ی خود به برآورد اثر انواع مختلف کارآفرینی‌ها بر روی رشد اقتصادی از طریق تجزیه و تحلیل کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته پرداختند. نتایج به دست آمده نشان داد که سهم کارآفرینی در توسعه اقتصادی در کشورهای توسعه یافته در مقایسه با کشورهای در حال توسعه، بیشتر می‌باشد. دوران و همکاران (۹)، در مطالعه‌ی خود به تجزیه و تحلیل تفاوت‌های اندازه‌گیری کارآفرینی پرداختند و اینکه آیا کارآفرینی می‌تواند رشد اقتصادی را توضیح دهد یا خیر؟ نتایج نشان داد که کارآفرینی در کشورهای با درآمد بالا، بر روی تولید ناخالص داخلی اثر مثبت و در کشورهای با درآمد متوسط و پایین اثر منفی دارد. صباچی و همکاران (۲۷)، در مطالعه‌ی خود به بررسی اثر کارآفرینی بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب با استفاده از داده‌های ۲۰۰۸ پرداختند. یافته‌های تحقیق نشان داد که کارآفرینی اثر معنی‌داری بر رشد اقتصادی دارد؛

k تعداد متغیرهای توضیحی و T طول دوره زمانی می‌باشد. اگر F محاسباتی از F بحرانی بزرگتر باشد، در این صورت روش اثرات ثابت انتخاب خواهد شد. آنگاه فرضیه صفر رد می‌شود و لذا رگرسیون با عرض از مبدأ مشترک^۱ دارای اعتبار نیست و باید عرض از مبدأهای مختلفی را در برآورد لحاظ نمود^۲ یعنی بایستی مدل‌ها به صورت اثرات ثابت یا اثرات تصادفی تخمین زده شود (۶).

در این مطالعه، جهت بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در کشورهای درحال توسعه و توسعه‌یافته، به‌علت محدودبودن اطلاعات و داده‌های سری زمانی، از اطلاعات ۱۱ کشور توسعه‌یافته شامل دانمارک، کانادا، فرانسه، آلمان، یونان، ایتالیا، هلند، اسپانیا، سوئد، انگلستان و آمریکا و ۱۱ کشور درحال توسعه شامل شیلی، کلمبیا، هند، ایران، مراکش، مکزیک، پرو، تایلند، رومانی، آفریقای جنوبی و تونس در سال‌های ۲۰۱۶-۲۰۰۴ استفاده گردید. تجزیه و تحلیل اطلاعات به کمک داده‌های پانل و با استفاده از اثرات ثابت صورت گرفته است و برای این منظور از نرم افزار Eviews10 بهره گرفته شد. جهت بررسی اثر شاخص آزادی اقتصادی بر توسعه کارآفرینی از مدل (۴) استفاده شده است (۲۴):

$$LEN = \beta_0 + \beta_1 LHE + \beta_2 LFDI + \beta_3 LHD + \varepsilon \quad (4)$$

که در آن، LEN لگاریتم شاخص کارآفرینی GEM، LHE لگاریتم میانگین شاخص‌های اقتصادی بنیاد هریتیج، LFDI لگاریتم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، لگاریتم شاخص توسعه انسانی LHDI می‌باشد. همچنین، اطلاعات و داده‌های موردنیاز از داده‌های بانک جهانی^۱ و سایت شاخص کارآفرینی GEM جمع‌آوری گردیده است، همچنین، از آزمون‌های لوین، لو و چو، آیم و پسران، دیکی فولر تعمیم‌یافته و فیلیپس پرون جهت انجام آزمون ایستایی استفاده گردید.

نتایج و بحث

در مطالعه‌ی حاضر، به منظور بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در کشورهای درحال توسعه و توسعه‌یافته، از متغیرهای شاخص کارآفرینی GEM، شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتیج، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و شاخص توسعه‌ی انسانی استفاده گردید. پیش از برآورد مدل، ابتدا به منظور بررسی وجود یا عدم وجود ریشه واحد در متغیرها، از آزمون‌های ایستایی استفاده شد. نتایج حاصل از بررسی ایستایی متغیرها توسط آزمون لوین، لین و چو^۱، آیم، پسران و شین^۲ و آزمون فیشر، دیکی-فولر تعمیم‌یافته (ADF)^۳ و فیلیپس پرون (PP)^۴ در جدول (۲) و (۳) ارائه شده است. فرضیه صفر در آزمون‌های ایستایی به صورت وجود ریشه واحد (ناپایایی) و فرضیه مقابل به صورت پایداری متغیر حداقل در یکی از مقاطع می‌باشد. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از ایستایی متغیرهای کشورهای در حال توسعه در جدول (۲)، شاخص کارآفرینی GEM، شاخص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، شاخص توسعه انسانی و شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتیج همگی در سطح و با اطمینان ۹۹ درصد،

قابل محاسبه است. چون مخرج کسر دومی بزرگ‌تر از کسر اولی است، پس واریانس داده‌های پانلی کمتر بوده و بنابراین تخمین کارآتری خواهد داشت. داده‌های پانلی امکان طراحی الگوهای رفتاری پیچیده‌تری را فراهم می‌کنند و امکان بیشتری را برای شناسایی و اندازه‌گیری اثراتی ایجاد می‌کنند که با اتکای صرف به آمارهای مقطعی یا سری زمانی به‌سادگی قابل شناسایی نیستند (۱۳). مدل تجربی هم‌انباشتگی پانل براساس رابطه (۲) محاسبه می‌شود:

$$Y_{it} = \alpha_i + \delta_{it} + \beta_{1t}E_{it} + \beta_{2t}P_{it} + \beta_{3t}L_{it} + \beta_{4t}K_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

در این معادله $i=1,2,\dots,N$ برای هر مقطع در پانل و $t=1,\dots,T$ برابر است با دوره زمانی موردنظر در تحقیق می‌باشد. α_i و δ_{it} به ترتیب نشان‌دهنده اثرات ثابت مقطع (بخش) و زمان می‌باشند. ε_{it} باقیمانده‌های برآورد شده و بیانگر انحراف از رابطه بلندمدت می‌باشند. پدرونی هفت آماره مختلف را به منظور بررسی هم‌انباشتگی پانل ارائه کرده است. از بین این هفت آماره، چهار مورد آن براساس داده‌های ادغام‌شده است که به‌صورت میان‌گروهی است و سه مورد دیگر آن بین‌گروهی است. در هر دو نوع از این آزمون‌ها، فرضیه صفر نشان‌دهنده عدم وجود هم‌انباشتگی است. اختلاف این دو نوع آزمون در طرح فرضیه مقابل می‌باشد. تنها محدودیت آزمون هم‌انباشتگی پانل پدرونی در این است که براساس فرضیه محدودیت عامل مشترک می‌باشد و وابستگی مقطعی احتمالی را مورد محاسبه قرار نمی‌دهد. وجود این محدودیت می‌تواند، موجب کاهش قابل توجه قدرت و پایداری آزمون‌های هم‌انباشتگی مبتنی بر باقی‌مانده شود (۲). در داده‌های تلفیقی، انجام آزمون همگنی^۵ و هاسمن^۶ بسیار مهم و ضروری است. براساس آزمون همگنی، اگر ناهمگنی پارامتر در بین افراد و مقاطع یا طول سری نادیده گرفته شود، می‌تواند به برآوردهای ناسازگار یا بی‌معنی از پارامتر منجر شود (تورش ناهمگنی^۷). در این حالت‌ها آشکار است که از رگرسیون داده‌های پانلی که عرض از مبدأهای ناهمگن را نادیده می‌گیرند نباید استفاده نمود (۱۲). جهت انجام آزمون همگنی در ادبیات اقتصادسنجی به طور معمول از آزمون F لیمر^۸ استفاده می‌گردد. آزمون F برای تعیین اینکه آیا مدل به‌صورت اثرات ثابت^۹ است یعنی وجود عرض از مبدأ جداگانه برای هر یک از مقاطع یا بدون اثرات ثابت^{۱۰} است یعنی عدم وجود عرض از مبدأ جداگانه برای هر یک از مقاطع، مورد استفاده قرار می‌گیرد. بر این اساس مدل برتر انتخاب می‌گردد. این آزمون به صورت رابطه (۳) قابل بیان است. فرضیه صفر در این آزمون بیان می‌کند که α_i برای تمام مقاطع ثابت است و می‌توان روش حداقل مربعات معمولی (OLS)^{۱۱} را بکار برد (۶).

$$F = \frac{(R_{fe}^2 - R_{plis}^2)/(N-1)}{1 - R_{fe}^2/(NT - K - N)} \quad (3)$$

در رابطه (۳)، R_{fe}^2 ضریب تعیین در روش اثرات ثابت، R_{plis}^2 ضریب تعیین در روش حداقل مربعات تلفیقی، N تعداد مقاطع،

1- Homogeneity Test	2- Hausman Test)	3- Heterogeneous Bias	4- F-Limer Test
5- Fixed Effect	6- Random Effect	7- Ordinary Least Square (OLS)	8- POOLED
9- PANEL	10- World Development Indicators (World Bank)		11- Levin, Lin &
Chu.	12- Im, Pesaran and Shin	13- Augmented Dicky-Fuller (ADF)	14- Phillips-Peron (PP)

ایستا می‌باشند؛ بنابراین می‌توان در مورد وجود نداشتن رگرسیون کاذب اطمینان بیشتری حاصل کرد.

جدول ۲- نتایج آزمون ایستایی متغیرهای مطالعه (کشورهای در حال توسعه)

Table 2. The results of stationary test

نام متغیر	لوین، لین و چاو	درصد احتمال	ایم، پسران و شین	درصد احتمال	دیکی-فولر	درصد احتمال	فیلیس پرون	درصد احتمال	نتیجه
لگاریتم شاخص کارآفرینی GEM	-۲/۹۱۱	۰/۰۰۱	-۲/۰۳۲	۰/۰۲۱	۳۱/۶۷۶	۰/۰۸۳	۳۴/۴۱۶	۰/۰۴۴	ایستا در سطح
لگاریتم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	۴/۴۴۳	۰/۰۰۰	-۳/۳۶۲۳	۰/۰۰۰	۴۷/۳۸۲	۰/۰۰۱	۵۱/۴۵۶۵	۰/۰۰۰	ایستا در سطح
لگاریتم شاخص توسعه‌ی انسانی	۰/۰۱۶	۰/۵۶۶	-۱/۶۸۹	۰/۰۴۵	۴۷/۲۸۶	۰/۰۰۱	۶۵/۲۰۵	۰/۰۰۰	ایستا در سطح
لگاریتم شاخص آزادی اقتصادی هریتج	-۳/۹۳۵	۰/۰۰۰	-۳/۰۲۰	۰/۰۰۱	۴۴/۸۹۷	۰/۰۰۲	۳۹/۰۱۲	۰/۰۱۴	ایستا در سطح

مأخذ: یافته‌های تحقیق

همین‌طور، نتایج حاصل از آزمون ایستایی کشورهای توسعه‌یافته در جدول (۳) نشان می‌دهد که متغیرهای شاخص کارآفرینی GEM (LEN)، شاخص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (LFDI)، شاخص توسعه‌ی انسانی (LHDI) در سطح ایستا می‌باشند در حالی که شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتج (LHE) در تفاضل مرتبه اول ایستا می‌باشد.

همین‌طور، نتایج حاصل از آزمون ایستایی کشورهای توسعه‌یافته در جدول (۳) نشان می‌دهد که متغیرهای شاخص کارآفرینی GEM (LEN)، شاخص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (LFDI)، شاخص توسعه‌ی انسانی (LHDI) در سطح ایستا می‌باشند در حالی که شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتج (LHE) در تفاضل مرتبه اول ایستا می‌باشد.

جدول ۳- نتایج آزمون ایستایی متغیرهای مطالعه (کشورهای توسعه‌یافته)

Table 3. The results of stationary test

نام متغیر	لوین، لین و چاو	درصد احتمال	ایم، پسران و شین	درصد احتمال	دیکی-فولر	درصد احتمال	فیلیس پرون	درصد احتمال	نتیجه
لگاریتم شاخص کارآفرینی GEM	-۳/۸۳۰	۰/۰۰۱	-۲/۶۴۴	۰/۰۰۴	۴۲/۹۶۴	۰/۰۰۴	۵۴/۷۵۶	۰/۰۰۰	ایستا در سطح
لگاریتم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	-۶/۱۸۸	۰/۰۰۰	-۵/۶۴۲	۰/۰۰۰	۷۰/۵۳۲	۰/۰۰۰	۹۹/۱۷۷	۰/۰۰۰	ایستا در سطح
لگاریتم شاخص توسعه‌ی انسانی	-۱۰/۹۰۴	۰/۰۰۰	-۶/۲۱۲	۰/۰۰۰	۹۲/۰۴۸	۰/۰۰۰	۸۵/۸۹۷	۰/۰۰۰	ایستا در سطح
لگاریتم شاخص آزادی اقتصادی هریتج	-۱۱/۳۶۴	۰/۰۰۰	-۸/۶۶۳	۰/۰۰۰	۱۰۲/۴۹۰	۰/۰۰۰	۱۲۵/۱۶۲	۰/۰۰۰	تفاضل مرتبه اول

مأخذ: یافته‌های تحقیق

پس از بررسی ایستایی متغیرها، هم‌انباشتگی مورد بررسی قرار می‌گیرد. علت انجام این آزمون، تعیین وجود یا عدم وجود رابطه تعادلی در بلندمدت میان متغیرها است. آزمون‌های هم‌انباشتگی پانلی، در مقایسه با آزمون‌های هم‌انباشتگی برای هر مقطع به صورت جداگانه، دارای قدرت بیش‌تری هستند، زیرا این آزمون‌ها حتی در شرایطی که دوره‌ی زمانی کوتاه و

پس از بررسی ایستایی متغیرها، هم‌انباشتگی مورد بررسی قرار می‌گیرد. علت انجام این آزمون، تعیین وجود یا عدم وجود رابطه تعادلی در بلندمدت میان متغیرها است. آزمون‌های هم‌انباشتگی پانلی، در مقایسه با آزمون‌های هم‌انباشتگی برای هر مقطع به صورت جداگانه، دارای قدرت بیش‌تری هستند، زیرا این آزمون‌ها حتی در شرایطی که دوره‌ی زمانی کوتاه و

جدول ۴- نتایج آزمون هم‌انباشتگی

Table 4. The results of cointegration test

نام آماره	کشورهای در حال توسعه		کشورهای توسعه‌یافته	
	مقدار آماره	درصد احتمال	مقدار آماره	درصد احتمال
آماره V پانل	-۲/۹۵۵	۰/۹۹۸۴	-۱/۸۴۲	۰/۹۶۷۳
آماره rho پانل	۱/۹۶۴۹	۰/۹۷۵۳	۰/۷۹۶۳	۰/۸۲۸۴
آماره pp پانل	-۳/۰۹۷۸	۰/۰۰۱۰	-۷/۰۴۰۲	۰/۰۰۰۰
آماره دیکی فولر پانل	-۳/۶۷۳۰	۰/۰۰۰۱	-۳/۶۳۳۳	۰/۰۰۰۱
آماره rho گروهی	۳/۱۱۲۵	۰/۹۹۹۱	۲/۳۰۵۱	۰/۹۸۹۴
آماره pp گروهی	-۵/۵۶۱۷	۰/۰۰۰۰	-۸/۰۸۷۵	۰/۰۰۰۰
آماره دیکی فولر گروهی	-۳/۸۹۶۴	۰/۰۰۰۰	-۳/۷۵۵۲	۰/۰۰۰۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق

پس از انجام آزمون ایستایی و هم‌انباشتگی، باید نوع داده‌ها (پانل^۱ یا پول^۲ بودن) مشخص شود که بدین منظور از آزمون F لیمر استفاده می‌شود. فرضیه صفر در این آزمون به این صورت است که داده‌ها به صورت پانل (تلفیقی) می‌باشند و فرضیه مقابل مبنی بر پول (تجمیعی) بودن داده‌ها می‌باشد.

پس از انجام آزمون ایستایی و هم‌انباشتگی، باید نوع داده‌ها (پانل^۱ یا پول^۲ بودن) مشخص شود که بدین منظور از آزمون F لیمر استفاده می‌شود. فرضیه صفر در این آزمون به این صورت است که داده‌ها به صورت پانل (تلفیقی) می‌باشند و فرضیه مقابل مبنی بر پول (تجمیعی) بودن داده‌ها می‌باشد.

جدول ۵- نتایج آزمون F لیمر

Table 5. The results of flimmer Test

کشورهای توسعه یافته		کشورهای در حال توسعه		نام آماره
درصد احتمال	مقدار آزمون	درصد احتمال	مقدار آزمون	
۰/۰۰۰۰	۸/۸۸۲	۰/۰۰۱۶	۳/۰۵۶۶	Cross-F section
۰/۰۰۰۰	۷۴/۹۱۳	۰/۰۰۰۷	۳۰/۴۰۸	Cross-section Chi-square

مآخذ یافته‌های تحقیق

اثرات ثابت و بیشتر از ۰/۰۵ باشد اثرات تصادفی می‌باشند. طبق نتایج ارائه شده در جدول (۶)، نوع اثر هم برای کشورهای در حال توسعه و هم برای کشورهای توسعه یافته از نوع ثابت می‌باشد.

پس از تشخیص نوع داده‌ها، جهت تشخیص نوع اثر متغیرها، ثابت یا تصادفی بودن، باید از آزمون هاسمن استفاده شود. فرضیه صفر این آزمون بیانگر این است که اثر تصادفی کارآتر است و فرضیه مقابل آن به کارآتر بودن اثرات ثابت اشاره دارد. اگر درصد احتمال به دست آمده کمتر از ۰/۰۵ باشد

جدول ۶- نتایج آزمون هاسمن

Table 6. The results of hausman test

کشورهای توسعه یافته		کشورهای در حال توسعه		آزمون اثرات
درصد احتمال	آماره آزمون	درصد احتمال	آماره آزمون	
۰/۰۳۵	۳/۲۱۴	۰/۰۱۹۹	۹/۸۴۳	Cross-section random

مآخذ یافته‌های تحقیق

هریبتیج از نظر آماری معنی دار بوده اما، متغیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی از نظر آماری معنی دار نمی‌باشد. همچنین، شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریبتیج تأثیر معنی داری بر شاخص کارآفرینی دارد و افزایش یک درصدی آن، موجب کاهش ۲/۶۸ درصدی در شاخص کارآفرینی می‌شود.

پس از تشخیص نوع داده‌ها و نوع اثرات، اقدام به برآورد مدل با استفاده از روش اثرات ثابت شد. نتایج حاصل از برآورد عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته در جدول (۷) و (۸) آورده شده است. براساس جدول (۷)، در کشورهای در حال توسعه، متغیرهای شاخص توسعه انسانی و شاخص آزادی اقتصادی بنیاد

جدول ۷- نتایج برآورد مدل به روش اثرات ثابت (کشورهای در حال توسعه)

Table 7. The results of the study variables

درصد احتمال	آماره t	انحراف معیار	ضریب	متغیرها
۰/۸۳۷۰	-۰/۸۶۷۹	۳/۰۵۳۶	-۲/۶۵۰۵	عرض از مبدا
۰/۰۸۹۳	-۱/۷۱۱۹	۱/۱۹۸۰	-۲/۰۵۱۰	لگاریتم شاخص توسعه انسانی
۰/۹۰۷۱	۰/۳۷۱۷	۰/۰۰۶۶	۰/۰۰۲۲	لگاریتم سرمایه گذاری مستقیم خارجی
۰/۰۸۹۳	-۱/۱۹۷۱	۱/۵۹۶۰	-۲/۶۸۵۹	لگاریتم شاخص اقتصادی بنیاد هریبتیج
$R^2 = ۰/۵۸۸۶$		$DW = ۱/۰۸۳۷$		

مآخذ یافته‌های تحقیق

کشورهای توسعه یافته می‌شود. شاخص توسعه انسانی در کشورهای توسعه یافته در مقایسه با کشورهای در حال توسعه تأثیر مثبت و معنی داری بر توسعه کارآفرینی دارد. همچنین، شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریبتیج در کشورهای توسعه یافته اثر مثبت و معنی داری در مقایسه با کشورهای در حال توسعه بر توسعه کارآفرینی دارد. نتایج به دست آمده با مطالعات هررا اچوری و همکاران (۱۷)، شیمانندان (۳۳)، لپوجویک و همکاران (۲۳)، دوران و همکاران (۹) و صباحی و همکاران (۲۹) همسو می‌باشد.

نتایج حاصل از برآورد متغیرهای کشورهای توسعه یافته در جدول (۸) نشان می‌دهد که شاخص توسعه انسانی و شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریبتیج معنی دار بوده و شاخص سرمایه گذاری خارجی از نظر آماری معنی دار نمی‌باشد. شاخص توسعه انسانی در کشورهای توسعه یافته مثبت بوده و افزایش یک درصدی آن موجب افزایش ۳/۵۸ درصدی شاخص کارآفرینی می‌شود. همچنین، شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریبتیج اثر مثبت و معنی داری داشته و افزایش یک درصدی آن موجب افزایش ۲/۸۷ درصدی شاخص کارآفرینی

جدول ۸- نتایج برآورد مدل به روش اثرات ثابت (کشورهای توسعه یافته)

متغیرها	ضریب	انحراف معیار	آماره t	درصد احتمال
عرض از مبدا	۲/۴۴۷۴	۰/۱۴۱۸	۱۷/۲۵۱۱	۰/۰۰۰۰
لگاریتم شاخص توسعه‌ی انسانی	۳/۵۸۲۰	۱/۱۹۱۸	۳/۰۰۵۴	۰/۰۰۳۲
لگاریتم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	-۰/۰۰۱۵	۰/۰۰۲۰	-۰/۷۳۱۴	۰/۴۷۱۹
لگاریتم شاخص اقتصادی بنیاد هریتج	۲/۸۷۶۷	۱/۵۰۶۵	۱/۹۰۹۵	۰/۰۵۸۴
	DW= ۰/۹۸۸۴		$R^2 = ۰/۷۵۹۳$	

مآخذ یافته‌های تحقیق

فرآیند توسعه‌ی کارآفرینی کشور از طریق حمایت از کسب و کارهای کوچک کشاورزی، اختصاص تسهیلات بانکی کارا به بخش کشاورزی، سرمایه‌گذاری زیربنایی در امور کشاورزی، توجه کافی به ایجاد و توسعه شرکت‌های سرمایه‌گذاری کشاورزی، ایجاد مجتمع‌های تخصصی کشاورزی، اعمال سیاست‌های تشویقی مانند تخفیف یا حذف مالیات برای سرمایه‌گذاران بخش کشاورزی مدنظر قرار دهند. توسعه‌ی انسانی را نیز می‌توان از عوامل تأثیرگذار بر کارآفرینی و رشد اقتصادی دانست. توسعه انسانی مربوط به سطح درآمد سرانه، تحصیلات جامعه و سلامت عمومی می‌شود که هر دوی این موارد ارتباط مستقیم با توانمندی افراد جامعه دارد. همچنین، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز از عوامل تقویت‌کننده کارآفرینی است اما در بررسی حاضر متغیر فوق از لحاظ آماری معنی‌دار نگردید که از جمله دلایلی این امر را در کشورهای در حال توسعه فراهم نبودن زیرساخت‌ها و مقررات و سیاست‌های دشوار در این کشورها می‌توان دانست. همانطور که در میانی مطالعه حاضر بحث شد، ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از یک سو، منابع مالی لازم را برای کارآفرینان به همراه دارد و از سوی دیگر با انتقال فناوری، الگوهای نوین مدیریتی و فضای رقابتی فعالیت‌های کارآفرینانه را تحریک می‌کند. در نتیجه، برنامه‌ریزی در راستای نیل به این اهداف در سیاست‌های جذب سرمایه‌گذاری خارجی در این مسیر، از توصیه‌های پژوهش حاضر است.

همه‌ی اقداماتی که می‌تواند مستقیم یا غیرمستقیم به ایجاد اشتغال، درآمد و بهره‌برداری مطلوب و پایدار به نیازهای بخش کشاورزی توجه نماید و موجب بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی و کشاورزی شود در قلمرو کارآفرینی کشاورزی قرار می‌گیرد (۲۰). بنابراین، باید به کاهش دخالت دولت و ارتقای شاخص‌های آزادی اقتصادی و اعتماد به نیروهای بازار در برنامه‌های توسعه‌ی کشور توجه شود. یکی از بهترین برنامه‌ها و اقدامات برای توسعه‌ی کارآفرینی، گسترش آزادی‌های عمل فعالان اقتصادی و مداخله‌ی کمتر و کاهش تصدی‌گری دولت در فضای اقتصادی، واگذاری سهم دولت به بخش خصوصی و خصوصی‌سازی می‌باشد که این امر با سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی مطابقت دارد. به این ترتیب، در صحنه‌ی بین‌المللی اقتصاد، حاکم بودن ساز و کار بازار و آزادی نیروهای بازار مشاهده می‌شود. زمانی تولید و صنعت یک کشور در چنین فضایی توان رقابت پیدا می‌کند که وضعیت مشابهی در اقتصاد داخلی حکمفرما باشد. همچنین، تلاش برای رقابت در بازارهای جهانی به توسعه‌ی بیشتر کارآفرینی منجر می‌شود. از آنجایی که فرصت‌ها و چالش‌های بخش کشاورزی بر توسعه‌ی اقتصادی اثرگذار می‌باشد، می‌توان یکی از عوامل مؤثر بر توسعه‌ی داخلی کارآفرینی را کارآفرینی کشاورزی نام برد؛ توجه به پتانسیل‌ها و زمینه‌های مساعد اشتغال بخش کشاورزی و بهره‌گیری از فرصت‌های آن، می‌تواند توسعه‌ی کارآفرینی کشاورزی و در نتیجه‌ی آن توسعه‌ی اقتصادی را تسهیل نماید. بنابراین، توصیه می‌شود تا سیاست‌گذاران، توسعه‌ی کارآفرینی بخش کشاورزی را در

منابع

1. Abooniori, I. and A. Ghasemi Tazeh Abadi. 2008. Investigating the causal relationship between Interest rates and economic growth using panel data. Islamic Economics and Development Conference. Faculty of Administrative and Economic Sciences, Ferdowsi University of Mashhad (In Persian).
2. Aghaei, M. and M. Rezagholizadeh. 2015. Energy consumption and value added growth in different sectors of Iran: Cointegration and Multivariate Panel Error Correction approach. Journal of Economy and Regional Development, 22(9) (In Persian).
3. Ahmadpour Daryani, M. 2004. Entrepreneurship. Pardis, Tehran, 155 (In Persian).
4. Akbari, N. 2008. Issues of Development in Iran. Publication of the Heavenly Paradise (In Persian).
5. Arbabian, Sh. and M. Rahimi. 2014. Investigating the Impact of Tourism on Entrepreneurship Development. Journal of Tourism Planning and Development, Third Year, 10: 146-126 (In Persian).
6. Ashrafzadeh, H. and N. Mehregan. 2008. Econometric of panel data, First Edition, Taavon Research Institute, Tehran University (In Persian).
7. Baltagi, B.H. 2005. Econometric Analysis of Panel Data, John Wiley & Sons in c. New York, USA.
8. Clercq, D.D., J. Hessels and A. Van Stel. 2008. Knowledge Spillovers and New Ventures Export Orientation, small Business Economics, 39: 283-303.

9. Doran, J., N. McCarthy and M. O'Connor. 2018. The role of entrepreneurship in stimulating economic growth in developed and developing countries. *Cogent Economics & Finance*, 6(1): 1442093.
10. Economic Freedom Index and Status of Iran. 2018. Department of Economic Affairs, Ministry of Economic Affairs and Finance (In Persian).
11. Entrepreneurship Assessment Report in Iran. 1999. Faculty of Entrepreneurship Gem-Iran office (GEM) (In Persian).
12. Fotros, M.H., H. Ghaffari and A. Shahbazi. 2012. Relationships between Co2 Emissions and Economic Growth: the Case of OPEC. *Journal of Economic Growth and Development Research*, 3(1): 59-77 (In Persian).
13. Gujarati, D. 2013. *The Basics of Econometrics, Volume 2, Ninth Edition*, Tehran University Press (In Persian).
14. Harshbarger, W. 2002. *Economic Freedom*, The Ludwig von Mises Institute.
15. Heinonen, J. and S.A. Poikkijoki. 2006. An entrepreneurial-directed approach to entrepreneurship education: mission impossible? *Journal of Management Development*, 25(1): 80-94.
16. Heriot, K.C. and N.D. Campbell. 2002. A New Approach to Rural Entrepreneurship: A case study of two rural electric cooperatives, Available on: http://usasbe.org/knowledge/proceedings/proceedings_DOC/USABE2005proceeding-Heriot%2030.pdf.
17. Herrera-Echeverri, H., J. Haar and J.B. Estévez-Bretón. 2014. Foreign direct Investment, Institutional quality, economic freedom and entrepreneurship in emerging markets. *Journal of Business Research*, 67(9): 1921-1932.
18. Johnson, B.T. and K.R. Holmes. 1999. *Index of Economic Freedom*. Translated by Amin, M.E. *Barnameh & Budjeh Quarterly Magazine*, 48 (In Persian).
19. Karami, Sh. and H. Agahi. 2015. An Analysis of approaches and models for the development of entrepreneurship, in development of agricultural entrepreneurship. *Journal of Entrepreneurship in Agriculture* 2(2): 81-103 (In Persian).
20. Khosravi Pour, B. and M. Dehghanpour. 2015. Entrepreneurship in the agricultural sector through the creation and expansion of domestic businesses. *Journal of Entrepreneurship in Agriculture*, 2(3) (In Persian).
21. Kiakoujouri, D., A. Koozehgar and B. Amiri. 2012. The Necessity of Entrepreneurship in the Economic and Social Development of the Society, the Conference on Entrepreneurship and the Management of Knowledge Based Businesses. *Mazandaran University* (In Persian).
22. Kokkinou, A. 2005. Entrepreneurship, innovation Activities and Regional Growth, 45th European Congress of the Regional Science Association, 1-18.
23. Lepojevic, V., M.I. Djukic and J. Mladenovic. 2016. Entrepreneurship and economic development: a comparative analysis of developed and developing countries. *Facta Universities, Series: Economics and Organization*, 17-29.
24. Mazhari, R., M. Mohammadi Khyareh, M. Khairandish and M. Jahnbakhsh Rostami. 2017. Ranking the Effective Factors on the Development of Agricultural Entrepreneurship in Rural Development (Case Study of Kouhestan District, Rostamkola City). *Journal of Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 4(7): 30-38 (In Persian).
25. Mohammadzadeh, Y., S. Hekmati Farid and K. Miraliashrafi. 2016. The effect of economic freedom on entrepreneurship development in selected countries, 9(32): 357-376 (In Persian).
26. Movahedi, R. and, A. Yaghoubifrani. 2012. *Introduction to rural entrepreneurship*. Bu Ali Sina University Press (In Persian).
27. Reisi, A., M. Sheihaki Tash, H. Salarzehi and A. valinafs. 2016. Identification and Prioritization of Factors Affecting Agricultural Entrepreneurship in Rural Areas (Study Case: Sarbaz County). *Journal of Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 3(6): 51-58 (In Persian).
28. Rokneddin Eftekhari, A., H. Sojasi Ghadiri and S.H. Razavi. 2010. Strategies for the Development of Agricultural Entrepreneurship in Iran's Rural Areas: A Case Study of Khodabandeh County, 13(3):1-29 (In Persian).
29. Sabahi, A., A.A. Naji Meidani and E. Soleimani. 2013. The Study of the Effect of Entrepreneurship on Economic Growth in Selected Countries. *Quarterly Journal of Economic Growth and Development Research*, 3(11): 9-18 (In Persian).
30. Sameti, M., R. Shahnazi and Z. Dehghani Shaban. 2006. The study of the effects of economic freedom on financial corruption. *Journal of Economic Researches*, 8(28): 87-105 (In Persian).
31. Schumpeter, J.A. 1942. *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York: Harper and Row.
32. Sharifzadeh, A., J. Yadollahi Farsi and H. Moradnezhad. 2008. Development of Agricultural Cooperative Businesses as Institutional Mechanisms of Integrating Entrepreneurship in Sustainable Agricultural Development Process. *Proceedings of the National Conference on Cooperatives and Entrepreneurship*, Ministry of Cooperatives, Deputy of Research, Training and Promotion of the Office for the Promotion and Development of Public Participation, Tehran (In Persian).
33. Şimandan, R.I. 2015. Free to enterprise: Economic freedom and entrepreneurship in Romania. *Romanian Economic Journal*, 18(56): 87-100.

34. Sobel, R.S., J.R. Clark and D.R. Lee. 2007. Freedom, barriers to entry, entrepreneurship, and economic progress, *The Review of Austrian Economics*, 20(4): 221-236.
35. Yaghobi, J. and J. Ghasemi. 2009. Factors Contributing the Success of Agricultural Sector Entrepreneurs and Approaches to Support Them a Case Study of Zanjan Province. *Journal of Cooperation and agriculture*, Vol. 20, No. 202. 85-97 (In Persian).
36. Zahedi Mazandarani, M.J. 2004. Functional necessities of agricultural employment development. *Journal of Agricultural Economics and Development*, 12(45): 41-67 (In Persian).
37. Zali, M.R. and M. Razavi. 2008. *Barriers to Entrepreneurship Development in Iran*. Publisher: Faculty of Entrepreneurship, University of Tehran (In Persian).

Investigating the Factors Affecting Entrepreneurship Development with a view to Improving Agricultural Entrepreneurship

Somayeh Shirzadi Laskookalayeh¹ and Sahar Manzouri²

1- Assistance Professor, Department of Agricultural Economics, Faculty of Agricultural Engineering, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University (Corresponding author: shirzady24@gmail.com)

2- M.Sc. Student, Department of Agricultural Economics, Faculty of Agricultural Engineering, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University

Received: December 22, 2019

Accepted: February 8, 2020

Abstract

Today, entrepreneurship has become the most strategic and important economic tool for advanced societies. Economic growth and development are due to entrepreneurs and entrepreneurial activities. Therefore, entrepreneurial development is essential for achieving economic growth and development. The agricultural sector, which is known as the core of development, can be helpful and effective in promoting entrepreneurship. The main purpose of this study is to investigate the factors affecting entrepreneurship development in developing and developed countries. For this purpose, information and data of 11 developed and 11 developing countries were used during the period 2004 to 2016 and the panel approach and fixed effects were applied to estimate the model. The results of the model estimation showed that human development and Heritage Foundation's economic freedom index variables have a negative effect on developing countries and positive effect on entrepreneurship development in developed countries. Therefore, economic freedom plays an important role in the development of entrepreneurship, and free economic zone improves business space and entrepreneurship development. Therefore, the implementation of the 44 Policies of the constitution and privatization in the country should focus on reducing government involvement and promoting indicators of economic freedom and confidence in market forces in the country's development plans. The government can also promote entrepreneurship by investing in agricultural infrastructure, creating specialized agricultural complexes, applying incentive policies such as tax deductions or eliminating taxes for agricultural investors.

Keywords: Economic Freedom, GEM Global Entrepreneurship Monitor, Agricultural Entrepreneurship